

ביאורים

הרמב"ם פורט בפנינו סקירה היסטורית בכל הנוגע להתפתחות האמונה באומה הישראלית, החל מאברהם אבינו ועד משה רבנו. יש להעיר שאין כוונת הרמב"ם לתאר את סיבת הבחירה של ה' באומתנו ולתלותה בקבלתנו את אלוהותו עלינו. אין זה הנושא המדובר כאן. אנו עוסקים בהשתלשלות האמונה ביחוד ה', התפתחותה מהיחיד לכלל, וכיצד הקשר של העולם עם ה', שהוא תכלית העולם והאדם, התברר ויצא אל הפועל במהלך תולדות העולם.

כאמור, תחילת גילוי האמונה ביחוד ה' היתה אצל אברהם אבינו, אשר בהתבוננותו והכרת שכלו הבין שכל עבודת האילים שהיתה נהוגה עד דורו - הבל ואין היא מתיישבת עם ההגיון. ואמנם, כבר ציין הרמב"ם לעיל שאברהם לא היה הראשון שהאמין אמונה שלמה, והיו בודדים שגם הם הגיעו להכרה זו במהלך ההיסטוריה, אך החידוש איתו אנו נפגשים אצל אברהם הוא שגילוי זה לא נשאר אצלו נחלת הפרט אלא הפך למשימת חייו. בהשתלשלות הרבה ובמסירות עצומה השתדל אברהם להפיץ ולהאיר אמת גדולה זו בכלל האנושות, דבר שגם הכניס אותו לסכנה גדולה.

את גילוי האמונה לימד אברהם את יצחק בנו, אשר לימדה ליעקב, ומיעקב התפשטה האמונה לשנים עשר בניו. למרות שכל השבטים היו שותפים לאמונה זו, בכל זאת נבחר שבט לוי להיות בעל תפקיד משמעותי יותר בהפצת ולימוד דרכי האמונה. בגלות מצרים הייתה לשבט לוי עמידה איתנה בשעה ששאר האומה הגיעה למשבר באמונה, שוב נטו לעבודה זרה וחזרו לטעות אחריה. בחסד ה' על האומה, שלח אליה את משה שכיוון אותה בחזרה לדרך האמת ועקר ממנה את העבודה הזרה בלימוד מצוות התורה ואזהרותיה מפני הטעות אחרי העבודה הזרה.

הרחבות

• מתי הכיר אברהם את בוראו

ובן ארבעים שנה הפיר אברהם את בוראו. הכסף משנה כותב שמקורו של הרמב"ם לכך הוא דברי המדרש. ואמנם, במדרש נאמר שאברהם הכיר את בוראו בגיל ארבעים ושמונה [בראשית רבה ל, ח], לכן נראה שהרמב"ם גרס "ארבעים" בלא המילה "ושמונה". הראב"ד מעיר על דברי הרמב"ם שישנה דעה נוספת: "יש אגדה - בן שלוש שנים. שנאמר "עקב אשר שמע אברהם בקולי" [בראשית כו, ה] - מנין עקב". כלומר, אברהם אבינו חי 175 שנה [בראשית כה, ז], ובפסוק כתוב "עקב אשר שמע אברהם בקולי", עקב בגימטריה 172. אם-כן מגיל 3 שמע אברהם בקול ה' ונמצא ששמע בקולו 172 שנה. בהגהות מיימוניות מבואר שניתן לקיים את שתי הדעות גם יחד: בגיל שלוש החל אברהם "לשוטט בדעתו" ולחפש את האמת, ולהכרה הגמורה הגיע בגיל ארבעים. אפשר ללמוד מכאן לימוד גדול: הרי בגיל שלוש אברהם רק החל לחפש את בוראו ומדוע גם לתקופה הזו הפסוק קורא "שמע אברהם בקולי"? אלא שהעובדה שמתחילים לחפש ורוצים את האמת והיורש - היא בעצמה נחשבת לשמיעה בקול ה'.

ג, כיון שנגמל איתו זה, התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן, ולחשב ביום ובלילה, והיה תמה, אברהם אבינו היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג, ומי יסבב אותו, לפי שאי אפשר שיסבב את עצמו. ולא היה לו לא מלמד ולא מודיע דבר, אלא משקע באור פשדים בין עובדי עבודה זרה הטפשים.

ג, ואביו ואמו וכל העם עובדין עבודה זרה, והוא היה עובד עמהם, ולבו משוטט ומבין, עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מדעתו הנכונה, וידע שיש שם אלוה אחד, והוא מנהיג הגלגל, והוא ברא הכל, ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו.

ג, וידע שכל העם טועים, ודבר שגרם להם לטעות - זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם. וכן ארבעים שנה הפיר אברהם את בוראו.

ג, כיון שהפיר וידע, התחיל להשיב תשובות על בני אור פשדים ולערך דין עמהם, ולומר שי' אין זו דרך האמת שאתם הולכים בה'. ושביר את הצלמים, והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבד אלא לאלוה העולם, ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסף, כדי שיפירוהו כל הבוראים הבאים. וראוי לאבד ולשבר כל הצורות, כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו שהם מזדמים שאין שם אלוה אלא אלו.

ג, כיון שגבר עליהם בראיותיו, בקש המלך להרגו; נעשה לו נס, ויצא לחרן, והתחיל לעמד ולקרות בקול גדול לכל העם ולהודיעם שיש אלוה אחד לכל העולם, ולו ראוי לעבד. והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שנאמר: "ויקרא שם בשם יי אל עולם" (בראשית כא, ג).

ג, וכיון שהיו העם מתקבצין לו ושואלין לו על דבריו - היה מודיע לכל אחד ואחד לפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות, והם אנשי בית אברהם (שם יז, ג). ושתל בלבם העקר הגדול הזה, וחבר בו ספרים, והודיעו ליצחק בנו. וישב יצחק מלמד ומחזיר. ויצחק הודיעו ליעקב, ומנהו ללמד, וישב מלמד ומחזיר כל הנלוים אליו.

ג, ויעקב אבינו למד בניו כלם, והבדיל לוי, ומנהו ראש, והושיבו בישיבה ללמד דרך יי ולשמור מצוות אברהם. וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממנהו אחר ממנהו, כדי שלא ישכתח הלמוד.

ג, והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם, ונעשית בעולם אמה שהיא יודעת את יי. עד שארכו הימים לישראל במצרים, וחזרו ללמד מעשיהו ולעבד עבודה זרה כמותו, חוץ משבט לוי, שעמד במצות אבות. ומעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה.

ג, וכמעט קט ה'יהו, והעקר ששתל אברהם נעקר, וחזרין בני יעקב לטעות העמים ותעיתם. ומאהבת יי אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו - עשה משה רבנו ורפן שלכל הנביאים, ושלחו.

ג, כיון שנתגבא משה רבנו, ובחר יי בישראל לנחלה - הכתירן במצוות, והודיען דרך עבודתו, ומה יהיה משפט עבודה זרה וכל הטועין אחריה.

איתו - יסוד, מלשון הפסוק "והאיתנים מוסדי ארץ" (מכה ו, ב), אחד מכינויו של אברהם אבינו, כמו 'עמודו של עולם'. **אור פשדים** - העיר שגדל בה אברהם אבינו. **לבו משוטט** - מחשבתו מתבוננת וחוקרת. **להשיב תשובות** - להקשות קושיות. **הצלמים** - הפסלים, שחשבו להתחבר באמצעותם למהות הרוחנית (מו"נ א, א). **בראיותיו** - בהוכחותיו. **בשם יי אל עולם** - הכרזתו של אברהם לכל העולם שבאור העולם הוא ה'. בהכרזה זו פותח הרמב"ם כל אחד מספריו. **והם אנשי בית אברהם** - כפי שזכרו בפסוק, שמל אותם אברהם. **מלמד ומחזיר** - את האנשים לדרך האמת. **ממנה** - ראש ישיבה, ללמד. **כמעט קט** - זמן מועט. **לטעות העמים ותעיתם** - לשגיתאם ולאבדן דרכם. **עשה משה** - כלשון הכתוב (שמואל-א י, ו).